

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRME

KUTSAL KİTAPLA AKADEMİK METİN ARASINDA KİTAB-I MUKADDES

The Death of Scripture and the Rise of Biblical Studies,

Michael C. Legaspi, Oxford University Press, Oxford, 2010, xiv + 219 s.

Aydınlanma geleneği ile Kitab-ı Mukaddes'in tarihsel-eleştirel çalışmaları arasındaki ilişki sorunu, son dönemlerde akademik çevrelerin ilgi çekici temalarından biri haline geldi. Bu çalışmaların bir kısmında ortak nokta, Aydınlanma projesinin dini, felsefi, kültürel ve hatta politik, ideolojik tutumları ile kutsal metnin eleştirel çalışmaları (*biblical criticism*) arasındaki bağlantıya dikkat çekmeleriydi. Bu bağlamda söz konusu gelenek içinde kutsal kitabın anlamının nasıl dönüştürüldüğü ve yeni Kitab-ı Mukaddes anlayışlarının nasıl türetildiği akademisyenler tarafından gösterilmeye çalışılmıştır. Söz gelimi Jon D. Levenson, *The Hebrew Bible, the Old Testament and Historical Criticism* isimli eserde Aydınlanma döneminde kutsal metne yönelik çalışmaları dönemin entelektüel, dini, sosyal ve politik havzası içinde şekillenen ve ideal haline getirilen bir "proje" olarak görür. Jonathan Sheehan ise *The Enlightenment Bible* isimli çalışmasında tam da bu soruna odaklanarak, Aydınlanma projesi içinde üretilen kutsal metin anlayışlarının ana noktalarını göstermeye çalışmıştır. Sheehan'ın çalışması, Aydınlanma'nın kutsal metin anlayışını geleneksel kutsal metin anlayışından ayırarak kültürel bir girişim olarak görmesiyle öne çıkar. Bu bağlamda onu, modern kültürün yeni yapılarına uyum sağlama teşebbüslerinin bir parçası olarak *Kültürel Kitab-ı Mukaddes (Cultural Bible)* şeklinde nitelendirir.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi,
2016, sayı: 40, ss. 197-201.

Bu yazıya konu olan çalışmasında Michael C. Legaspi, hocası Levenson ile Sheehan'ın ifade edilen kültür eksenli yaklaşımını takip ederek Aydınlanma dönemindeki Kitab-ı Mukaddes anlayışını, geleneksel kutsal kitap anlayışının yıkılması (veya dönüştürülmesi) üzerine kurar. Ardından Aydınlanma üniversitelerinin kutsal metin araştırmalarıyla paralel ilerleyen yeni metin anlayışını *Akademik Kitab-ı Mukaddes (Academic Bible)* kavramıyla karşılar. Esasında çalışma boyunca Legaspi'nin şu tarz bir sorunun peşine takıldığı söylenebilir: Ortaçağdan itibaren kutsal kitap (*scripture*) olarak kabul edilen Kitab-ı Mukaddes, Aydınlanma döneminde nasıl yazılı bir metin (*literary text*) ve bunun sonucu olarak Akademik bir metin haline getirilmiştir? Bunun Aydınlanma dönemindeki kutsal metin araştırmalarıyla ilişkisi nedir?

Bu temel sorun bağlamında kitap iki bölüme ayrılmış. Birinci bölümde, Kitab-ı Mukaddes'in kutsal kitaptan (*scripture*) herhangi yazılı metne (*text*) indirgenişinin ve Aydınlanma üniversiteleri içinde akademik bir çalışma alanı olarak onun bir eleştiri nesnesi haline getirilişinin izleri sürülmüş. İkinci bölümde ise söz konusu *Akademik Kitab-ı Mukaddes* anlayışının Aydınlanma üniversitelerinin sosyal ve politik realiteleriyle uyumlu hale gelmesinde önemli bir isim olarak kabul edilen Johann David Michaelis'e (1717-1791) ve onun eleştirel çalışmalarına odaklanılmış. Dolayısıyla çalışmanın, esas itibarıyla Michaelis'in kutsal metne yönelik eleştirel araştırmalarının bir analizini yapmayı hedeflediği söylenebilir. Ancak bu kısa yazımızda biz, eserin Michaelis ile ilgili değerlendirmelerini dışarda bırakacağız. Bunun yerine sadece Aydınlanma geleneği içinde Kitab-ı Mukaddes'e yönelik değişen tutumlara ve böylece Akademik Kitab-ı Mukaddes anlayışının ortaya çıkışına dair yazarın birinci bölümdeki görüşlerini ele alacağız.

Legaspi'ye bakılırsa yaklaşık bin yıllık süre zarfında Hıristiyanlar, Kitab-ı Mukaddes'i kutsal kitap (*scripture*) olarak okudular ve ona saygı gösterdiler. Onun otoritesini tartışmadılar. Bu yüzden kutsal kitap, onlar için basit biçimiyle yazılı bir metne (*text*) indirgenemez. O, Hıristiyan dünyayı her alanda kuşatır ve bu anlamda geleneğin en temel yapı taşı-

rından biridir. Fakat Legaspi'nin temel iddiası, Reformasyon'dan itibaren yaşanan birçok değişimin ve tecrübenin bu anlayışta ciddi kırılmalara yol açtığıdır. Buna göre on altıncı yüzyılda dini bölünmeler, mezhep çatışmaları ve hatta siyasi gerilimler, geleneksel düşünme biçiminden oldukça farklı kutsal metin anlayışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Söz konusu çatışmalar içinde her bir grup, kendi otoritesini güçlendirmek amacıyla kutsal metin dışı kavramlar ve kanıtlardan faydalanmaya çalıştı. Doğal olarak kutsal metin, tüm bu dış faktörlerden büyük oranda etkilendi ve Reformasyon sonrası dini ayrılıklar boyunca Kitab-ı Mukaddes, Batı Hıristiyan dünyada tartışmalı bir metin haline geldi. En sonunda ayrı kanonlar, ayrı kilise bağları ve değişik teolojik üstyapılarla çeşitli kutsal metin anlayışları ortaya çıktı ve böylece kutsal metin, Hıristiyan okurlar için gittikçe anlaşılmasız bir metne dönüştü. Dahası on altıncı yüzyıldan itibaren özellikle Almanya'da akademik kutsal kitap araştırmalarının yaygınlaşması, Kitab-ı Mukaddes'in kutsal kitap olarak otoritesini sarstı. Legaspi, yaşanan bu süreci, *kutsal kitabın ölümü* olarak nitelendirmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Legaspi, geleneksel anlamda kutsal kitabın ölümüyle Reformasyon sonrası gelişen akademik Kitab-ı Mukaddes çalışmaları arasında paralellik görmektedir.

Ona göre Kitab-ı Mukaddes'in eleştirel çalışmaları temelde iki şeye bağlıdır. İlki, Reformasyon döneminde Kilisenin bölünmesiyle Kitab-ı Mukaddes'in donuklaşması ve birçok alanda işlevsiz hale gelmesidir. İkincisi ise Kitab-ı Mukaddes'in kutsal kitap olarak özelliğini kaybetmesinin bir sonucu olarak onun, modern kültür içinde yeniden anlaşılması ihtiyacının ortaya çıkmasıdır. Zira Aydınlanma dönemine gelindiğinde Kitab-ı Mukaddes'in entelektüel dünyadaki prestiji en düşük seviyededeydi. Kuşkucular, rasyonalistler, eleştirmenler ve yeni bilim taraftarları Kitab-ı Mukaddes'deki metinsel bozukluklar, tarihsel anlatılarının güvenilmezliği, metnin stilistik yapısının hamlığı gibi bir çok konuda etkili yazılar yayınladılar. Dolayısıyla on sekizinci yüzyıl boyunca gelinen noktada, artık geleneksel anlamda *ölmek üzere olan bir kutsal kitap* anlayışıydı. İşte Aydınlanma teologları böyle bir Kitab-ı Mukaddes'i devraldılar.

Öte yandan on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren metin analizcileri (filologlar, klasikçiler ve oryantalistler), yeni akademik bilimde liderler olarak ortaya çıktılar. Onların çalışmalarıyla Kitab-ı Mukaddes politik felsefe, antik tarih ve şiirler için egzotik bir “kaynak” ve araştırma alanı haline geldi. Yine de Aydınlanma’nın eleştirel ilim adamları ve teologları, kutsal metni bütünüyle reddetmediler. Daha ziyade onu, modern kültürel bağlam içinde yeniden dönüştürmek için öncelikle kutsal kitap (scriptural) karakterinden ayırıştırdılar. Onun modern kültürle bağını yeniden tesis etmek için Kitab-ı Mukaddes’i “metin”leştirdiler. Zira Kitab-ı Mukaddes bir kez metinleştirildiğinde artık modern kültürü döllemek için kullanılabilirdi. Bu amaç doğrultusunda onlar, öncelikle kutsal metnin modern kültürle ilişkisini yeniden vurgulayarak onun değerini yaratıcı bir biçimde felsefi, ahlaki, estetik ve tarihsel bir kaynak olması bakımından ele aldılar. Böylece bir kültürel metin olarak Kitab-ı Mukaddes Aydınlanma üniversitelerinde yetişen entelektüel bir uzman sınıfı arasında bir araştırma nesnesi haline geldi. İşte Legaspi, bu gelinen süreci *Akademik Kitab-ı Mukaddes* olarak nitelendirmiştir. Akademik Kitab-ı Mukaddes tabiri, esasında kutsal kitabı modern kültüre ve modern insanın yaşamına getirme teşebbüsünü ifade etmektedir. Bu anlamda amaç bir reform değil, yenilenmeydi. Ancak bu yenilenmede ortam artık Kilise değildi. Bilakis Aydınlanma üniversitelerinin teoloji kürsüleri idi.

Bu kısa açıklamalar bağlamında çalışmanın bizim tarafımızdan en ilgi çekici tarafı, Legaspi’nin modern Kitab-ı Mukaddes araştırmalarını Hıristiyanlığın entelektüel ve dini formlarını koruyan, ancak mezhepsel sadakatlerin de üstesinden gelmeye çalışan bir kültürel girişim olarak görmesi ve meseleye bu açıdan yaklaşmasıdır. Zaten Kitab-ı Mukaddes’in geleneksel kutsal metin anlayışından büyük oranda ayırıştırlarak yeni kültürel bağlam içinde yeniden kurgulanması da böyle bir girişimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Aydınlanma döneminin kutsal kitap araştırmaları, basit biçimiyle sadece bilimsel araştırma ve yöntem sorunu değildir. Bilakis bir kültürel uyum sorunudur. Bize öyle geliyor ki Sheehan’ın dile getirdiği *Kültürel Kitab-ı Mukaddes* kavramı ile Legaspi’nin *Akademik Kitab-ı Mukaddes*’i, Aydınlanma üniversitelerinde yetişen teolog-

ların veya entelektüellerin, kendi modern dindarlıklarıyla kutsal metin arasında bir bağ kurma çabasını ifade etmektedir. Kitab-ı Mukaddes eleştirisi tarihine dair bazı çalışmalarda gösterilmeye çalışıldığının aksine, dönemin kutsal metin araştırmalarını yalnızca sekülerleşme teorileriyle açıklamaya çalışmak yeterli olmayabilir. Elbette, Batıda bu tür çalışmalarının ortaya çıkmasında sekülerleşmenin etkisi büyüktür. Bu bağlamda dönemin birçok eleştirmenin çalışmaları kutsal metne yönelik ağır ifadeler bulmak hiç de zor değildir. Belki de bu yüzden birçok araştırmacı, Aydınlanmanın eleştirel çalışmalarını sekülerleşmenin önemli bir sonucu olarak açıklamayı tercih ederler. Ancak Hıristiyan dünyada Kitab-ı Mukaddes'in bir kültürel/edebi ve akademik metin olarak önemi, modern dönemlerde dini birliğin sağlanmasına yönelik bir teşebbüs olarak da okunabilir. Görebildiğimiz kadarıyla Legaspi'nin çalışması, tam da böyle bir okumanın mümkün olduğunu gösteren işaretlere sahiptir. Zira kutsal metnin geleneksel anlamından büyük oranda ayrıştırılarak kültürel, edebi ve akademik bir metin haline getirilmesi süreci, arka planda teolojik bir refleksiyonu da barındırmaktadır.

Bu kısa yazıyı ilgi çekici olacağını düşündüğümüz sorularla tamamlamakta fayda var: Son dönemlerde özellikle ilahiyat fakültelerinde Kur'an üzerine yapılan çalışmalar ile Legaspi'nin dile getirdiği Akademik Kitab-ı Mukaddes kavramı arasında benzerlik kurulabilir mi? Yeni kültürel bağlam içindeki modern dindarlıklar ile Kur'an arasında bağ kurma teşebbüsü olarak bu çalışmalar, bir *Akademik Kur'an* anlayışına doğru mu gitmektedir? Gerçekten de Legaspi'nin *Akademik Kitab-ı Mukaddes'i* ile *Akademik Kur'an* kavramı arasında karşılaştırmaya dayanan bir çalışma, bizi ilginç sonuçlarla yüzleşmeye zorlayabilir.

ASİM DURAN

[ARŞ. GÖR., OMÜSBE]